

ОМБУДСМАН ЗА ДЈЕЦУ
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Број: 1583-2-I/23

Датум, 27.12.2023. године

ПОСЕБАН ИЗВЈЕШТАЈ
ВРШЊАЧКО НАСИЉЕ У ВАСПИТНО-ОБРАЗОВНИМ УСТАНОВАМА

Децембар 2023. Године

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

I	UVOD.....	3
II	OVLAŠTENJA OMBUDSMANA ZA DJECU	3
III	CILJ ISTRAŽIVANJA.....	4
IV	STRUKTURA ISTRAŽIVANJA	4
V	IDENTIFIKACIJA I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA	5
VI	REZULTATI ISTRAŽIVANJA O VRŠNJAČKOM NASILJU U VASPITNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA..	11
VII	OKRUGLI STO.....	20
VIII	ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	22
IX	PREPORUKE OMBUDSMANA ZA DJECU	24

I UVOD

Nasilje se definiše kao svaki oblik ponašanja prema djetetu koje ima za cilj povređivanje ili nanošenje bola, bilo fizičkog ili psihičkog, zapostavljanje i/ili zanemarivanje djeteta, maltretiranje i/ili bilo koji oblik eksploatacije djeteta, uključujući i seksualnu eksploataciju.¹

Nasilje u vaspitno-obrazovnim ustanovama u godinama koje su prethodile ovom izvještaju poprima nove oblike i uglavnom se govori o njegovom porastu. Mnogo je faktora koji utiču na veću prisutnost nasilja. Današnje vrijeme digitalizacije i novih tehnologija tj. njihova dostupnost učenicima sigurno je jedan od bitnijih faktora koji utiču na povećanje nasilja u vaspitno-obrazovnim ustanovama. Prisutnost i kvantitet nasilja u medijima, društvene reakcije na nasilje i uzori koje djeca i mladi prate i oponašaju, izmijenjen sistem vrijednosti, umanjeње vaspitne uloge, sve to kao i drugi faktori utiče na svjesnosti i osjetljivosti na nasilje, pribjegavanje nasilnom ponašanju i reakciju na nasilje.

Svrha sistemskih mjera je svakako unapređenje društvene brige za dijete, njegovu zaštitu i obezbjeđivanje potrebne pomoći u svim situacijama kada je dijete izloženo nekom od oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, na način da osigura adekvatnu i blagovremenu reakciju nadležnih službi.

II OVLAŠTENJA OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu je ovlašten da Vladi, odnosno, Narodnoj skupštini podnese inicijativu za izmjenu ili dopunu zakona i drugih propisa i opštih akata. Takođe, Ombudsman za djecu je ovlašten i da organima državne uprave, organima, odnosno, službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva izvještaje o preduzetim mjerama.

Nadležnosti Ombudsmana za djecu utvrđene su zakonom².

U obavljanju poslova iz svoje nadležnosti Ombudsman za djecu postupa u okviru Ustava, zakona i drugih propisa i opštih akata, kao i međunarodnih ugovora i opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava, rukovodeći se načelom pravičnosti i morala.

Ombudsman za djecu:

- a) prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
- b) prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumentata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;

¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj:13, tačka 4

² Zakon o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 103/2008 i 70/2012), čl.5

- c) prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta;
 - d) prati povrede prava i interesa djeteta;
 - e) zalaže se za zaštitu i promociju prava i interesa djeteta;
 - f) predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava, kao i za spriječavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interese djeteta;
 - g) obavještava javnost o stanju prava djeteta;
 - h) obavlja druge poslove utvrđene Zakonom o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske.
- Ombudsman za djecu je dužan da javnost redovno obavještava o stanju prava djeteta, kao i mjerama koje se preduzimaju za zaštitu i poboljšanje položaja djeteta u društvu³, a takođe ima pravo da Narodnoj skupštini podnese poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece⁴

III CILJ ISTRAŽIVANJA

Dobijanje i utvrđivanje mišljenja i stavova djece i mladih o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama, o učestalostima vršnjačkog nasilja, vrstama i oblicima vršnjačkog nasilja, prevenciji vršnjačkog nasilja, reakcijama nadležnih na vršnjačko nasilje, davanje preporuka nadležnim tijelima za sistemsku podršku u ostvarivanju prava djece na zaštitu od nasilja.

IV STRUKTURA ISTRAŽIVANJA

Provedeno istraživanje obuhvata:

- Identifikaciju i analizu pravnog okvira - međunarodnog i domaćeg.
- Prikupljanje relevantnih podataka, mišljenja i stavova upotrebom unaprijed pripremljenog i usklađenog upitnika za srednjoškolce od I do III razreda.
- Analizu prikupljenih podataka, mišljenja i stavova.
- Organizovanje okruglih stolova sa relevantnim akterima iz ove oblasti.
- Preporuke nadležnim tijelima.

³ Zakon o ombudsmanu za djecu, čl.16.

⁴ Zakon o ombudsmanu za djecu, čl.17.

V IDENTIFIKACIJA I ANALIZA PRAVNOG OKVIRA

Analiza zakona i dokumenata koji se odnose na nasilje nad i među djecom u vaspitno – obrazovnim ustanovama pokazuje da u našoj zemlji postoji znatan broj zakona koji se odnose na nasilje, odnosno ovu oblast. Iako je zakonska regulativa temelj za zaštitu djece od nasilja, samo područje zakonske osnove nije evaluirano sistemski, već postoje određeni izvještaji i procjene stanja u okviru pojedinih dokumenata pred nadležnim organima ili civilnim sektorom.

S obzirom da je jedan od ciljeva ovog istraživanja i analiza relevantnih zakona i dokumenata koji se odnose na nasilje nad i među djecom u vaspitno – obrazovnim ustanovama, u daljem tekstu prikazaćemo izdvojene dijelove koji se odnose na ovu oblast.

UN KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA⁵

*"Države članice ove konvencije poštuju i osiguravaju prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja."*⁶

"U svim aktivnostima koje se tiču djece od primarnog značaja su interesi djeteta bez obzira na to da li ih provode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela.

Države članice se obavezuju da djetetu osiguraju takvu zaštitu i brigu koja je prijeko potrebna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere.

*Države članice se staraju da institucije, službe i ustanove koje su odgovorne za brigu ili zaštitu djece budu u skladu sa standardima koje su utvrdili nadležni organi, posebno u oblasti sigurnosti i zdravlja, i broju i podobnosti osoblja, kao i stručnog nadzora."*⁷

"Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.

Takve zaštitne mjere treba da obuhvate, po potrebi, efikasne postupke za ustanovljavanje socijalnih programa za obezbjeđenje podrške neophodne djetetu i onima kojima je povjerena briga o djetetu, kao i ostale oblike sprečavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosljeđivanja,

⁵ Bosna i Hercegovina je notifikacijom o sukcesiji preuzela UN Konvenciju o pravima djeteta 23.11.1993. godine ("Službeni list RBiH", broj: 25/93.). UN Konvencija o pravima djeteta, dio je Aneksa I i pitanje njene primjene u Bosni i Hercegovini se različito tumačilo sve do stupanja na snagu odluke Ustavnog suda BiH, broj: U-9/0925, prema kojoj je Ustavni sud nadležan da u apelacionom postupku samostalno ispituje navodna kršenja prava iz međunarodnih sporazuma navedenih u Aneksu I Ustava Bosne i Hercegovine.

⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

*istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovdje navedenog zlostavljanja djeteta i, po potrebi, obraćanja sudu.*⁸

"Države članice priznaju pravo djeteta na obrazovanje i, radi postepenog ostvarenja tog prava na osnovu jednakih mogućnosti, posebno:

- proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve;*
- podstiču razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, koje je dostupno svoj djeci i preduzimaju odgovarajuće mjere kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe;*
- svima omogućavaju sticanje visokog obrazovanja na osnovu sposobnosti, koristeći prikladna sredstva;*
- svoj djeci stavljaju na raspolaganje obrazovne i stručne informacije i usluge profesionalne orijentacije;*
- preduzimaju mjere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenje ispisivanja iz škole.*

*Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mjere kako bi se obezbijedilo da se školska disciplina provodi na način primjeren dječijem ljudskom dostojanstvu i u skladu s ovom Konvencijom.*⁹

*Participacijom djece se priznaje pravo djeteta da izrazi svoje mišljenje i bude partner odraslima u donošenju odluka*¹⁰.

UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13: Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja

Opšti komentar broj: 13¹¹ odnosi se na član 19. UN Konvencije o pravima djeteta kojim UN Komitet za prava djeteta posebno naglašava da se moraju „značajno pojačati i proširiti mjere za zaustavljanje nasilja, kako bi se uspješno stalo na put ovim pojavama koje ugrožavaju razvoj djece i potencijalno nenasilno rješavanje sukoba u društvu.”

Ovaj Opšti komentar u poglavlju IV Pravna analiza člana 19. posebno naglašava:

„27. Nasilje među djecom. Ovdje se obuhvataju fizičko, psihološko i seksualno nasilje, često u obliku zlostavljanja koje nanose djeca (često grupe djece) drugoj djeci, čime se povređuje dječiji fizički i psihološki integritet i dobrobit ne samo neposredno, već često i sa jakim srednjoročnim ili dugoročnim uticajem na njegov ili njen razvoj, obrazovanje i društvenu integraciju. Isto tako, nasilje koje vrše bande mladih imaju ozbiljnih negativnih posljedica na djecu, bilo da su ona žrtve ili počinioci. Iako su djeca počinioci, uloga odraslih odgovornih za ovu djecu je od ključnog značaja u svim pokušajima da se na odgovarajući način reaguje i spriječi takvo nasilje, takođe vodeći računa da te mjere još više ne pogoršaju nasilje zauzimanjem kaznenog stava i korišćenjem nasilja protiv nasilja.”

⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28.

¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, participativna skupina prava u članovima 12.-15., 17, 40.

¹¹ Opšti komentar broj 13: Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, CRC/C/GC/13, Generalna skupština UN, 18. april 2011, tačka 2.

UN Komitet za prava djeteta je razmatrao kombinovani peti i šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine (CRC/C/BIH/5-6) na 2404. i 2405. sjednici (CRC/C/SR.2404 i 2405) održanoj 10. i 11. septembra 2019. godine i usvojio na 2430. sjednici od 27. septembra 2019. godine **Zaključna razmatranja**¹², kojima se upućuju preporuke državi članici koje se, između ostalog, odnose i na nasilje nad djecom.

U tački E.25.d) Nasilje nad djecom - Zlostavljanje i zanemarivanje, Komitet je, između ostalog, izrazio zabrinutost zbog:

"Povećanog broja pojava nasilja nad djecom, uključujući vršnjačko nasilje u školama i na internetu."

U tački 26.d), a u vezi sa Opštim komentarom br. 13 (2011) o pravu djeteta na zaštitu od svih oblika nasilja i uzimajući u obzir cilj 16.2 Ciljeva održivog razvoja, Komitet podsjeća na svoje prethodne zaključne primjedbe (stav 42.) i poziva državu da, između ostalog:

"Dodatno ojača programe podizanja svijesti o različitim vrstama nasilja i zlostavljanja djece, uključujući i djecu u te programe da bi se kod njih razvila svijest o različitim vrstama nasilja i spriječilo njihovo učešće u nasilju; uspostavi jasne i pristupačne procedure prijavljivanja nasilja za djecu, roditelje i stručnjake koji rade sa djecom; i obezbjedi djeci prilagođen pristup uslugama podrške i zaštite."

Takođe, između ostalog: *"Komitet preporučuje da država obezbjedi besplatnu telefonsku liniju dostupnu svoj djeci širom države 24 sata dnevno, pruži neophodne ljudske, finansijske i tehničke resurse za njeno efikasno funkcionisanje i promoviše upotrebu uspostavljene telefonske linije."*

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju¹³

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju uređuje se predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu, a koji se ostvaruje kroz program predškolskog vaspitanja i obrazovanja i sastavni je dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj¹⁴.

„(1) U ostvarivanju djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja i ostalih djelatnosti predškolske ustanove zabranjene su sve vrste nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i sve aktivnosti kojima se ugrožavaju, diskriminišu ili izdvajaju djeca, odnosno grupa djece, po bilo kojem osnovu, u skladu sa važećim zakonima i međunarodnim konvencijama.

(2) Predškolske ustanove će obezbijediti efikasne mehanizme zaštite protiv nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije i bilo koje vrste uznemiravanja u skladu sa protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.¹⁵"

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju¹⁶

Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju shvata vaspitanje kao proces planskog, organizovanog i sistemskog djelovanja na razvoj ličnosti i njegovih potencijala, a obrazovanje

¹² <https://www.ohchr.org/en/documents/concluding-observations/crcbihco5-6-committee-rights-child-concluding-observations>

¹³ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 79/15, 63/20 i 64/22).

¹⁴ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 1. i 2.

¹⁵ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 8.

¹⁶ "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 63/22

kao organizovanu, saznavnu aktivnost kojom se stiču, usavršavaju, uobličavaju i proširuju znanja, vještine i navike učenika.¹⁷

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju se, između ostalih, kao zadatak osnovnog vaspitanja i obrazovanja, definiše i: *"uspostavljanje nulte tolerancije na nasilje i razvijanje nenasilnog ponašanja."*¹⁸

Prema Zakonu, škola je dužna, *"s ciljem bržeg i efikasnijeg djelovanja da obezbijedi efikasne mehanizme zaštite protiv nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije i bilo koje vrste uznemiravanja učenika."*

Mehanizmi zaštite protiv nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije i bilo koje vrste uznemiravanja učenika definišu se Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece/učenika koji potpisuju ministar prosvjete i kulture (u daljem tekstu: ministar), ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar unutrašnjih poslova i ministar porodice, omladine i sporta.

*U osnovnom vaspitanju i obrazovanju zabranjene su sve vrste nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i sve aktivnosti kojima se ugrožavaju, diskriminišu ili izdvajaju učenici, odnosno grupa učenika, po bilo kojem osnovu, u skladu sa važećim zakonima i međunarodnim konvencijama."*¹⁹

Zakon izričito propisuje da, između ostalih, učenik ima pravo zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe²⁰, te u isto vrijeme propisuje da se, između ostalog, kao teža povreda dužnosti učenika, smatra: nedoličan odnos ili nasilje prema nastavniku ili drugom radniku škole, kao i nedoličan odnos ili nasilje učenika jednih prema drugima²¹.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju²²

"Škola, roditelji, učenici, republički organi uprave i jedinice lokalne samouprave promovišu i sprovode programe zajedničkog i organizovanog djelovanja i saradnje u borbi protiv zlostavljanja i zloupotrebe djece i mladih, trgovine ljudima, borbi protiv droge, alkoholizma, pušenja i drugih toksikomanija, maloljetničke delinkvencije, vršnjačkog nasilja, te svih drugih pojava koje ugrožavaju zdravlje i život učenika.

Škola je dužna da obezbijedi efikasne mehanizme zaštite protiv nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i diskriminacije i bilo koje vrste uznemiravanja u skladu sa Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece potpisuju ministar prosvjete i kulture (u daljem tekstu: ministar), ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar unutrašnjih poslova i ministar porodice, omladine i sporta.

U srednjem obrazovanju i vaspitanju zabranjene su sve vrste nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, kao i sve aktivnosti kojima se ugrožavaju, diskriminišu ili izdvajaju učenici, odnosno grupa učenika, po bilo kojem osnovu, u skladu sa važećim zakonima i međunarodnim konvencijama.

Škola je dužna da sprovodi mjere i propiše način, postupak i smjernice zaštite i bezbjednosti učenika tokom boravka u školi, kao i svih aktivnosti koje organizuje škola, u saradnji sa

¹⁷ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 3.

¹⁸ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 5.

¹⁹ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 8. stav 4, 5. i 6.

²⁰ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 73. stav 1. tačka 7.

²¹ Zakon o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 90. stav 1. tačke 9. i 10.

²² "Službeni glasnik Republike Srpske", broj: 41/18, 35/20, 92/20. i 55/23

nadležnim organom jedinice lokalne samouprave, te da propiše periodičnu procjenu rizika od opasnosti u školskom objektu, u saradnji sa nadležnim organima iz određene oblasti.

Učenici imaju pravo na zaštitu i bezbjednost u školskoj zgradi, na prilazu školi i van školskog objekta i školskog dvorišta za vrijeme ostvarivanja obrazovno-vaspitnog rada ili drugih aktivnosti koje organizuje škola.²³

I prema Zakonu o srednjem obrazovanju i vaspitanju, učenik ima pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja, zanemarivanja i zloupotrebe²⁴, te da se nedolično ili nasilničko ponašanje prema nastavnicima i ostalom radnom osoblju, kao i nedolično ili nasilničko ponašanje učenika jednih prema drugim smatra kao teža povreda obaveza učenika.²⁵

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece

Protokol o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece²⁶ poptisan 2012. godine od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva prosvjete i kulture i Ministarstva porodice, omladine i sporta, ima za cilj unapređenje društvene brige za dijete i njegovu zaštitu i obezbjeđivanje potrebne pomoći u svim situacijama kada je dijete izloženo nekom od oblika nasilja ili zlostavljanja. Protokol stavlja akcenat na adekvatnu i blagovremenu reakciju nadležnih organa i službi.

Osnovni principi Protokola su: pravo djeteta na život, opstanak i razvoj, najbolji interes djeteta, nediskriminacija i učešće-participacija djeteta.

*„Nasilje nad djecom nikada nije opravdano i svako nasilje nad djecom se može spriječiti. Zato su ustanove, institucije i službe koje brinu o djeci, u skladu sa navedenim osnovnim principima dužne **podsticati, stvarati i jačati okruženje u kojem se:***

- *učiti i njeguje kultura ponašanja i uvažavanja ličnosti,*
- *poštuje ličnost i dostojanstvo svakog pojedinca,*
- *poštuje pravo djeteta da ne bude povrijeđeno i da odrasta u bezbjednoj sredini,*
- *ne toleriše nasilje od bilo koga,*
- *ne ćuti o nasilju koje se dešava,*
- *razvija i jača odgovornost svih,*
- *podstiče na prijavu svakog oblika nasilja,*
- *obavezuje na adekvatno postupanje svih koji imaju saznanja o nasilju nad djecom.“*

Ispunjenje osnovnih principa podrazumijeva adekvatno postupanje nadležnih institucija, odnosno, stalnu saradnju svih aktera u svrhu obezbjeđenja sveobuhvatne i kvalitetne zaštite djece od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

„Ovaj Protokol treba da senzibilizuje sve zaposlene u vaspitno-obrazovnim ustanovama za pojave nasilja nad djecom, te da ih obaveže na preduzimanje mjera radi otkrivanja i prijavljivanja problema i odgovarajuće pomoći djetetu.

Svi zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama dužni su preduzimati mjere zaštite prava djeteta te o svakom kršenju tih prava, posebno kada se radi o različitim oblicima nasilja nad djetetom, zanemarivanja djeteta ili nemarnog postupanja, zlostavljanja ili iskorišćavanja, odmah:

²³ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 7.

²⁴ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 70. stav 1. tačka 7.

²⁵ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 83. stav 1. tačka 7. i 8.

²⁶ “Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 82/13

1. *Po prijavi ili na osnovu saznanja da je dijete žrtva nekog od oblika nasilja, obavijestiti koordinatora (osobu koja koordiniše aktivnosti predviđene Protokolom – koju će svaka škola naknadno odrediti). Koordinator zajedno sa direktorom škole obavlja razgovor sa djetetom uz obavezno prisustvo stručnih radnika vaspitno-obrazovne ustanove (dipl. psihologa, dipl. socijalnog radnika, dipl. pedagoga) i stručnog radnika nadležnog centra za socijalni rad, na način da se postupa posebno pažljivo i obazrivo, poštujući djetetovo dostojanstvo i pružajući mu podršku.*
2. *Odmah po saznanju za nasilje nad djetetom, bez obzira gdje je i od koga učinjeno, koordinador obavještava roditelje ili staratelje djeteta, te ih upoznaje sa svim činjenicama i okolnostima koje su ustanovi poznate, te o mjerama koje je ustanova preduzela ili će preduzeti. U slučaju sumnje da su roditelji počinili nasilje nad djetetom o tome će obavijestiti centar za socijalni rad i policiju.*
3. *Roditeljima ili starateljima djeteta koje je žrtva nasilja dati obavještenja o mogućim oblicima savjetodavne i stručne pomoći djetetu u ustanovi i izvan nje, sa ciljem podrške i osnaživanja djeteta za ublažavanje posljedica i trauma.*
4. *Ukoliko je dijete povrijeđeno u mjeri koja zahtijeva ljekarsku intervenciju ili pregled ili se prema okolnostima slučaja može pretpostaviti da su takva intervencija ili pregled potrebni, koordinador odmah poziva službu hitne pomoći ili na najbrži mogući način, koji ne šteti zdravlju djeteta, otprati ili osigura pratnju djeteta do ljekara, te sačeka ljekarsku preporuku o daljnjem postupanju i dolazak djetetovih roditelja ili staratelja.*
5. *Direktor škole ili koordinador odmah će izvršiti prijavu policiji i obavijestiti centar za socijalni rad, kao i resorno Ministarstvo, te ih upoznati sa svim činjenicama i okolnostima slučaja i aktivnostima koje je škola preduzela ili će preduzeti.*
6. *Na zahtjev tužilaštva ili policije odmah dostaviti svu raspoloživu dokumentaciju vezanu za razjašnjavanje i dokazivanje nasilja nad djetetom.*
7. *Ukoliko se radi o posebno teškom obliku, intenzitetu ili dužem vremenskom trajanju nasilja, koje je izazvalo traumu, savjetovati se sa stručnjacima izvan ustanove - porodične medicine, centra za mentalno zdravlje i centra za socijalni rad - koji su obaviješteni o slučaju, o načinu postupanja i pomoći djetetu žrtvi nasilja u okviru vaspitno-obrazovne ustanove.*
8. *Ukoliko je dijete svjedok nasilja, preduzeti potrebne mjere radi pomoći djetetu svjedoku nasilja, po potrebi konsultovati stručnjake izvan ustanove - porodične medicine, centra za mentalno zdravlje.*
9. *Ukoliko je, prema saznanjima, nasilje nad djetetom izvršeno od bilo kojeg lica zaposlenog u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti radi utvrđivanja odgovornosti počinioca, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanove.*
10. *O prijavi nasilja nad djetetom, o preduzetim aktivnostima, razgovorima, izjavama i svojim zapažanjima škola će sačiniti službenu zabilješku, koju će na zahtjev dostaviti nadležnim organima.*
11. *O svim slučajevima nasilja nad djecom škola će voditi odgovarajuću evidenciju zaštićenih podataka i izvještaj o tome dva puta godišnje (na kraju prvog polugodišta i na kraju školske godine) dostaviti resornom Ministarstvu."*

VI REZULTATI ISTRAŽIVANJA O VRŠNJAČKOM NASILJU U VASPITNO-OBRAZOVNIM USTANOVAMA

Institucija Ombudsmana za djecu u sklopu redovnih aktivnosti u školskoj 2023/24. godini provela je istraživanje o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama. Prilikom planiranog istraživanja, Ombudsman za djecu se strogo pridržavao principa UN Konvencije o pravima djeteta i Etičkog kodeksa istraživanja o djeci.

Analiza prikupljenih podataka iz upitnika je iskorištena za izradu posebnog izvještaja Ombudsmana za decu "Vršnjačko nasilje u vaspitno - obrazovnim ustanovama", kao i za preporuke koje smo uputili nadležnim institucijama Republike Srpske.

Anketiranje je izvršeno upotrebom unaprijed pripremljenog i usklađenog online anketnog upitnika. Upitnik o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama sadrži 14 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, a ciljna grupa su bili učenici od I do III razreda (uzrast 15 do 18 godina). Upitnik je dostavljen svim srednjim školama u Republici Srpskoj, ispunjavao se online putem google obrasca, a rok za dostavljanje odgovora je bio od 24.10. - 10.11.2023. godine.

Cilj istraživanja je utvrđivanje mišljenja i stavova djece i mladih o vršnjačkom nasilju u vaspitno-obrazovnim ustanovama, o učestalostima vršnjačkog nasilja, vrstama i oblicima vršnjačkog nasilja, prevenciji vršnjačkog nasilja, reakcijama nadležnih na vršnjačko nasilje, davanje preporuka nadležnim tijelima za sistemsku podršku u ostvarivanju prava djece na zaštitu od nasilja.

Anketiranju je učestvovalo ukupno 5.701 učenika iz svih srednjih škola Republike Srpske od I do III razreda.

Anketiranje je bilo anonimno i dobrovoljno, ali je ostavljena mogućnost da se od ličnih podataka upiše pol, mjesto gdje žive i uzrast.

Kada govorimo o teritorijalnoj zastupljenosti iz popunjenih odgovora je proizašlo da su učenici dostavili svoje odgovore iz cijele Republike Srpske, a na pitanje iz kojeg mjesta dolazite 4.688 učenika je navelo mjesto.

Od ukupnog broja učenika koji su popunili upitnik tj. odgovorili na navedeno pitanje (5.378 odgovora) 65% su bile djevojčice, a 35% su bili dječaci.

Tabela br.1

Pitanje "Kako biste ocijenili odnos/slaganje među vršnjacima u tvojoj školi?" je postavljeno jer smo željeli da identifikujemo kako mladi percipiraju svoju školsku sredinu. Da li su zadovoljni ili ne u školskoj sredini, u druženju i komunikaciji sa vršnjacima, osjećaju li pripadnost i prihvaćenost od strane vršnjaka, a na ovo pitanje odgovorilo je ukupno 5.594 učenika.

Od ukupnog broja dostavljenih odgovora proizilazi da 42% učenika misli da su neke grupe vršnjaka super, a neke ne, 30% učenika se izjasnilo da nije siguran/na kako bi odgovorio/la na ponuđeno pitanje, 17% učenika je dostavilo odgovor da su odnosi među vršnjacima super, 6% ispitanika smatra da su odnos/slaganje među vršnjacima u školi loše, dok se 5% učenika izjasnilo da su ti odnosi dobri. Ohrabruje nas podatak da većina učenika smatra da su odnosi među vršnjacima pozitivni, zadovoljavajući i doprinose poboljšanju školske klime. Manji broj učenika smatra da odnosi nisu dobri, što nas usmjerava da aktivnosti u ovoj oblasti trebaju biti preduzetnije, učinkovitije i doprijeti do svakog učenika u školi.

Tabela br.2

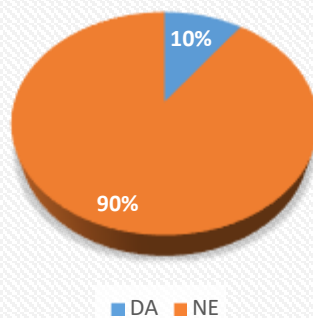
Na pitanje "Da li si bio/la žrtva nasilja u školi u toku ove školske godine?" odgovor je dostavilo 5.636 učenika. Od tog broja iz dostavljenih odgovora proizilazi da 90% učenika koji su odgovorili na ovo pitanje nisu bili/le žrtve nasilja u toku ove školske godine dok je 10% učenika pretrpilo neki oblik nasilja u školi.

Podatak da 90% djece nije bilo žrtva nasilja u vaspitno – obrazovnim ustanovama u ovoj školskoj godini svakako je pozitivan. Pitanje koliko djeca znaju o nasilju ili se sada više govori o nasilju, može imati i značajog uticaja na dobijene podatke.

Međutim dobijeni podatak moramo i šire razmotriti jer se radilo o kratkom periodu, a tako posmatrajući dobijeni podaci da 10% djece je pretrpjelo neki oblik nasilja upravo ukazuje koliko je neophodno da sistemski više i snažnije pristupimo ovom kompleksnom problemu i kao društvo pošaljemo jasniju i glasniju poruku za stop nasilju.

Tabela br.3

DA LI SI BIO/LA ŽRTVA NASILJA U ŠKOLI U TOKU OVE ŠKOLSKE GODINE?

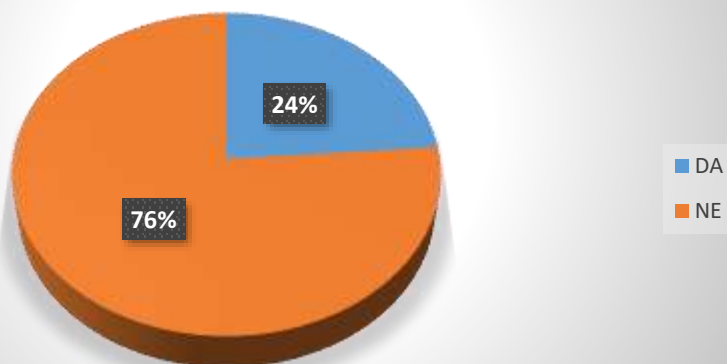

Nešto drugačiji procenti odgovora su bili na pitanju „Da li si bio/la žrtva nasilja u školi u toku školovanja?“ gdje je 76% ispitanika koji su odgovorili na ovo pitanje odgovorilo "NE", dok je 24% ispitanika odgovorilo potvrdno da su bili žrtve nekog od oblika nasilja u toku školovanja. Na navedeno pitanje odgovorilo je 5.001 učenik.

Ako uporedimo sa prethodnim pitanjem vidljivo je da je veći procenat djece bio u toku svog školovanja žrtva nekog oblika nasilja.

Tabela br.4

DA LI SI BIO/LA ŽRTVA NASILJA U ŠKOLI U TOKU ŠKOLOVANJA?

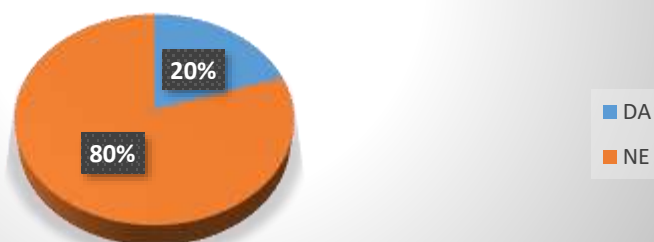

Na pitanje "Da li je neko koga poznaješ drug/dругarica iz odjeljenja/škole bio/la žrtva nasilja u toku ove školske godine?" odgovorilo je 5.354 učenika. Od učenika koji su dostavili odgovore 80% učenika dostavilo je negativan odgovor dok je 20% učenika odgovorilo potvrdno da poznaju druga/dругaricu iz odjeljenja ili škole koji/a je bio/la žrtva nekog od oblika nasilja.

Podatak možemo tumačiti i da je moguće da percepcija kada se posmatra sama osoba i kada posmatraju druga/dругaricu prema dobijenim podacima se razlikuje, što možemo tumačiti i da su osjetljiviji u prepoznavanju nasilja ako se desi prema drugu/dругarici a ne prema sebi. Takođe, podatak može ukazivati i da manji broj djece trpi više nasilnog ponašanja, a na što nas usmjerava podatak dobijen od djece koji ukazuje da je jedna od najučestalijih vrsta nasilja upravo socijalno isključivanje (pitanje br.7).

Tabela br.5

**DA LI JE NEKO KOGA POZNAJEŠ
DRUG/DRUGARICA IZ
ODJELJENJA/ŠKOLE BIO/LA ŽRTVA
NASILJA U TOKU OVE ŠKOLSKE
GODINE**

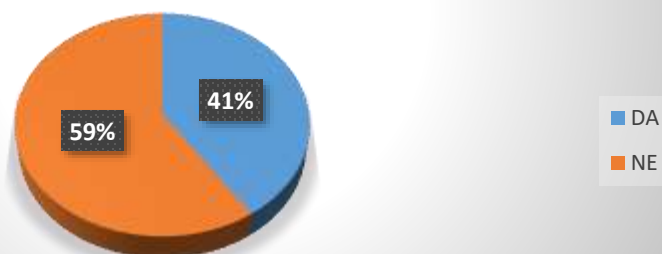

Kao i na prethodnom pitanju iz dostavljenih odgovora kojih je bilo ukupno 5.424 na pitanje „Da li je neko koga poznaješ drug/dругarica iz odjeljenja/škole bio/la žrtva nasilja u toku školovanja?“ procenti odgovora su drugačiji, te je 59% učenika dostavilo negativan odgovor na navedeno pitanje, dok 41% učenika koji su odgovorili na ovo pitanje poznaje druga ili drugaricu iz odjeljenja/škole koji/a je bio/la žrtva nekog oblika nasilja.

Ako kroz školovanje posmatramo kakva je percepcija djece prema nasilju, koliko su okružena nasiljem, u kom procentu prepoznaju nasilje, opet možemo, kao u pitanju broj 4., vidjeti da procenat djece sa iskustvom u nasilju, bilo direktno ili indirektno izloženi, raste.

Tabela br.6

**DA LI JE NEKO KOGA POZNAJEŠ
DRUG/DRUGARICA IZ
ODJELJENJA/ŠKOLE BIO/LA ŽRTVA
NASILJA U TOKU ŠKOLOVANJA?**

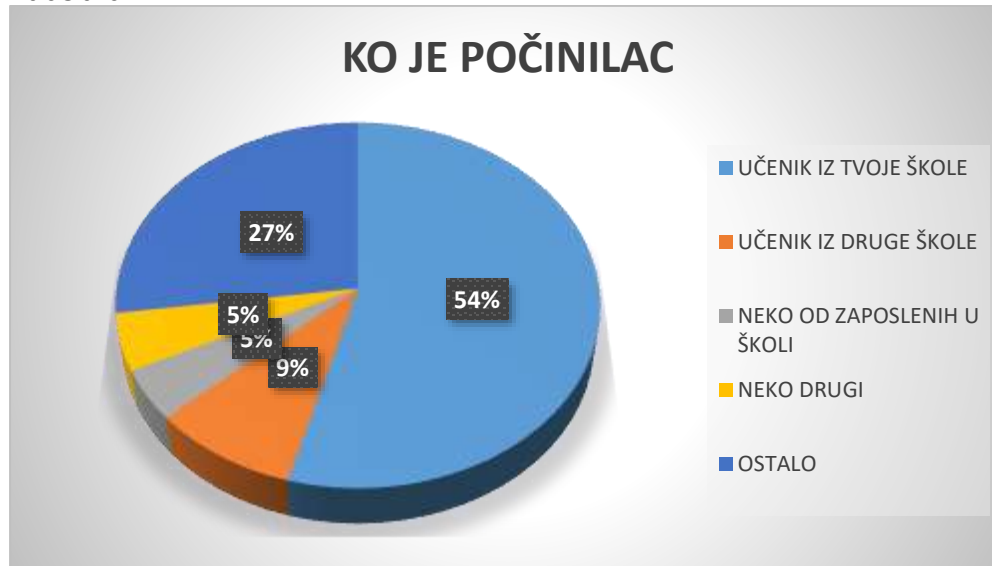

Na pitanje „Ko je počinitelj nasilja“ odgovorilo je 4.309 učenika. Od ukupnog broj učenika koji su dostavili odgovor na navedeno pitanje 54% učenika se izjasnilo da je počinitelj bio učenik iz njihove škole, 9% učenik iz druge škole, 5% učenika je reklo da je to neko od zaposlenih u školi i 5% je reklo da je to neko drugi. Na ovo pitanje ostavljena je bila i mogućnost da učenici

dodaju još odgovora te je 27% učenika koji su odgovorili na pitanje „Ko je počinitelj“ dali odgovor da nisu prisustvovali nasilju i da ne znaju ko je počinitelj.

Najveći procenat odgovora na pitanje ko je počinitelj nasilja odnosio se na učenika iz škole. Zanimljivo je da je u ovom pitanju ostavljena mogućnost da je nasilje počinjeno od strane zaposlenog i ono što nas zabrinjava je podatak da su učenici naveli da je u 5% slučajeva nasilje počinjeno upravo od onih koji bi trebali zaštititi, zaustaviti i spriječiti bilo koji oblik nasilja.

Tabela br.7

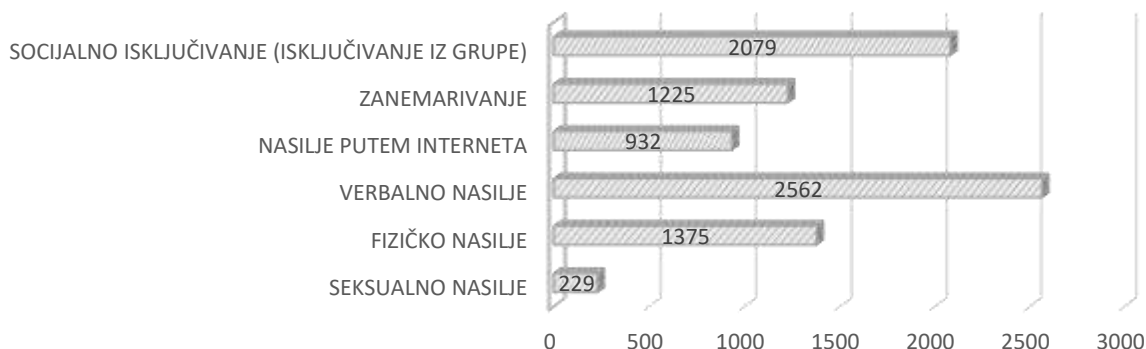
Na pitanje "Ako se u tvojoj školi desio/dešava nasilje, o kojoj vrsti nasilja je riječ?" odgovorilo je 4254 učenika. U ovom pitanju ostavljena je mogućnost učenika da daju više odgovora u pitanju ukoliko se u njihovoj školi dešava više vrsta nasilja. Pa rezultati izgledaju ovako:

seksualno nasilje 229 odgovora ili 5,4%, fizičko nasilje 1375 odgovora ili 32,3%), verbalno nasilje 2562 odgovora ili 60,2%, nasilje putem interneta 932 odgovora ili 21,9%, zanemarivanje 1225 28,8% i socijalno isključivanje tj. isključivanje iz grupe je bilo 2079 odgovora ili 48,9%.

Percepcija učenika prema vrstama nasilja upućuje nas da je najučestalija vrsta nasilja verbalno nasilje, potom socijalna isključenost, fizičko nasilje, zanemarivanje, nasilje putem interneta i seksualno nasilje.

Grafikon br.1

AKO SE U TVOJOJ ŠKOLI DESI/DEŠAVA NASILJE, O KOJOJ VRSTI NASILJA JE RJEČ

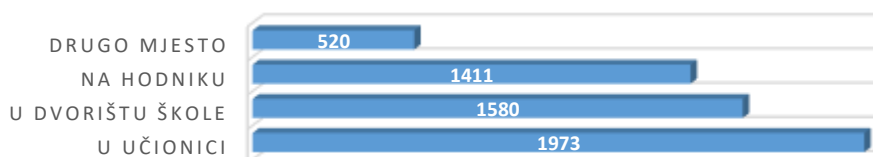

Na pitanje „Ukoliko se u tvojoj školi desilo/dešava nasilje, koje je najčešće mjesto na kojem se nasilje dešava?“ odgovorilo je 4268 učenika. Od ukupnog broj učenika koji su dostavili odgovor na navedeno pitanje proizilazi da je 1973 ili 46% odgovorila bilo u učionici, u dvorištu škole je bilo 1580 odgovora ili 37%, na hodniku 1411 odgovora ili 33,1% i neko drugo mjesto 520 odgovora ili 12,2%. Takođe, učenicima je i u ovom pitanju ostavljena mogućnost da daju više odgovora kao i mogućnost da ukoliko se nasilje dešava na nekom drugom mjestu da daju odgovor gdje je to gdje se nasilje dešava. Tako iz dostavljenih odgovora proizilazi da su to školski toaleti, van škole, ili da nije bilo nasilja.

Mjesto gdje djeca prema zakonskim regulativama trebaju biti sigurna i zaštićena je prema podacima na koje nam djeca ukazuju mjesta na kojima se dešava nasilje.

Grafikon br.2

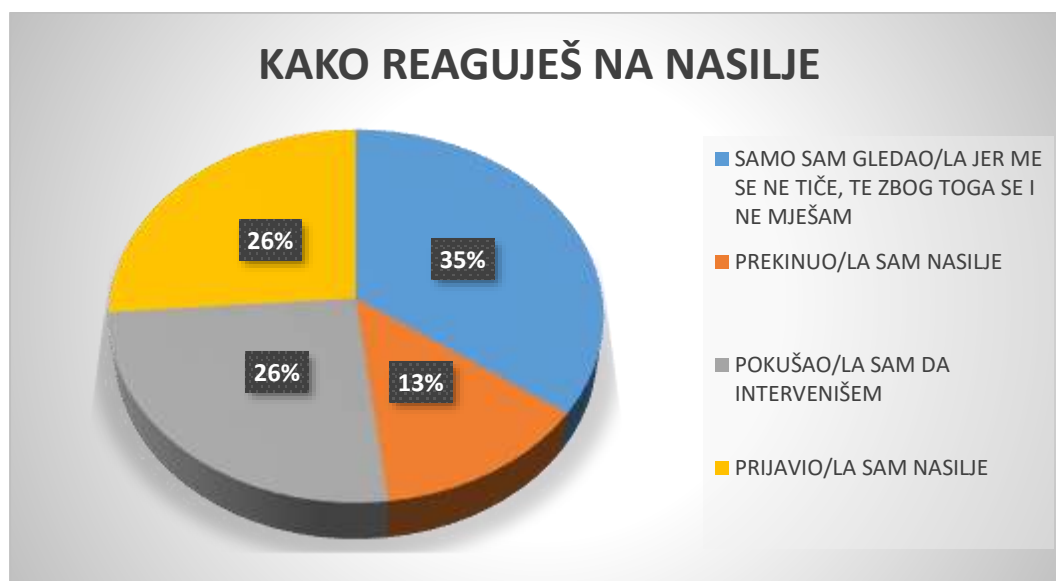
UKOLIKO SE U TVOJOJ ŠKOLI DESILO/DEŠAVA NASILJE, KOJE JE NAJČEŠĆE MJESTO NA KOJEM SE NASILJE DEŠAVA

Na pitanje "Kako reaguješ na nasilje" odgovor je dostavilo 4505 učenika, a iz odgovora proizilazi da je 35% ispitanika samo gledalo nasilje jer ih se ne tiče, te zbog toga se i ne miješaju, 26,2% ispitanika je prijavilo nasilje, 25,7% ispitanika je pokušalo da interveniše dok je 13,1% učenika prekinulo nasilje.

Podaci odgovora ukazuju da su reakcije mladih na vršnjačko nasilje vrlo različite. Koriste se brojni konstruktivni i nekonstruktivni načini reagovanja. Možemo zaključiti iz ovog odgovora i da djeci treba prilagoditi edukacije i učiti ih o načinima reagovanja na nasilje. Iako ohrabruju podaci da su u većem procentu oni reagovali, ne smijemo zanemariti i odgovore koji ukazuju na nereagovanje na nasilje, a što ustvari predstavlja podržavanje ili opravdanje nasilja.

Tabela br.8

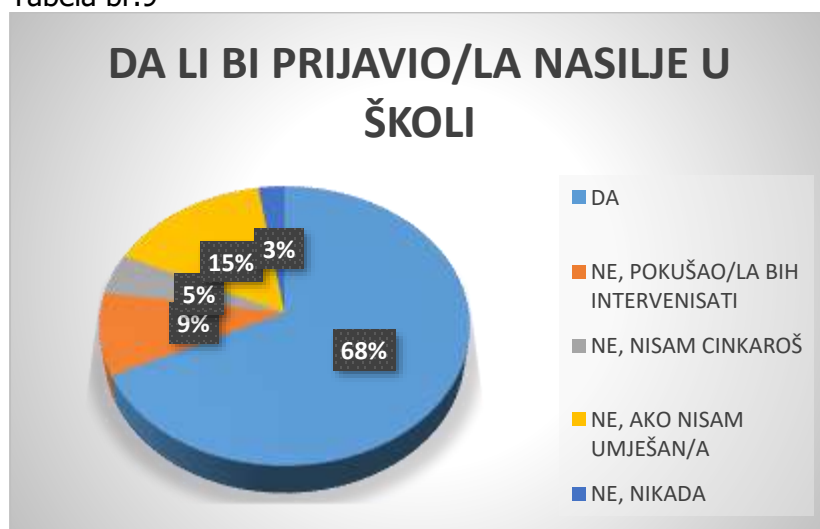

Na pitanje "Da li bi prijavio/la nasilje u školi" 5436 učenika je dostavilo odgovor. Od broja učenika koji su odgovorili na pitanje 68% je dostavilo potvrdan odgovor, 15% učenika je odgovorila sa „ne, ako nisam umješana“, 9% učenika je dostavilo odgovor „ne, pokušao/la bih intervenirati“, 5% učenika je dostavilo odgovor „ne, nisam cinkaroš“, dok 3% učenika je dostavilo odgovor „ne, nikada“.

Podaci koje smo dobili od djece u ovom pitanju ohrabruju da većina djece bi prijavila nasilje u školi. Međutim, upadljiva je razlika između ponašanja i stavova učenika prema nasilju, jer u odnosu na odgovore koji upućuju da veći dio djece bi prijavio nasilje, značajno je manji broj učenika koji su i prijavili nasilje (26% su prijavili nasilje-pitanje br. 9).

Iako je manji procenat djece koja ne bi prijavila nasilje, upravo svako dijete treba edukovati da se nasilje treba prijaviti jer je to jedini ispravan put, i da pomoć treba pružiti i onome ko je pretrpio nasilje ali i onom ko je počinio nasilje.

Tabela br.9

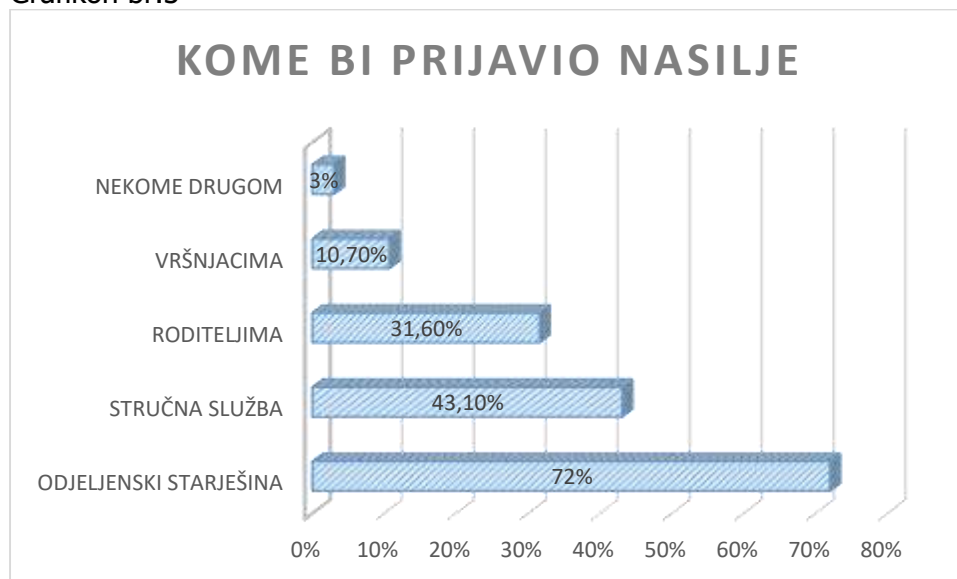

Na pitanje „Kome bi prijavio/la nasilje u školi“ odgovorilo je 5424 učenika. U ovom pitanju je ostavljena mogućnost učenicima da dostave više odgovora ali i da sami navedu ko su te osobe kome bi oni prijavili nasilje u školi. 3929 odgovora ili 72% odgovora je bilo da bi nasilje prijavili

odjeljenskoj službi (učitelju/ici, razredniku/ci, profesoru/ici, nastavniku/ci), 2340 odgovora ili 43,1% odgovora je bilo da bi nasilje prijavili stručnoj službi (psiholog, pedagog, socijalni radnik..), 1713 odgovora ili 31,6% odgovora je bilo da bi nasilje prijavili roditeljima, 579 odgovora ili 10,7% je bilo da bi se o nasilju u školi povjerali vršnjaku dok je 161 odgovor ili 3% bilo da je to neko drugi. Iz odgovora ko je to neko drugi je proizašlo da je u većini slučajeva to školski policajac ili neko drugi od zaposlenih u školi.

Odgovori učenika upućuju na važnost odjeljenskih starješina i stručne službe u školama, osjećaj povjerenja prema istima. Na trećem mjestu su tek roditelji, ali moramo uzeti u obzir da su ovo učenici srednjih škola, koji su na kognitivnom nivou zreliji i jasnija su im pravila ponašanja i procedure postupanja nadležnosti organa, između ostalog i škole i njenih zaposlenih.

Grafikon br.3

Na pitanje „Ako si nekada prijavio/la nasilje, kakva je bila reakcija?“ odgovorilo je 3746 učenika. Iz dostavljenih odgovora proizilazi da u 56% dostavljenih odgovora odjeljenski starješina je obavio razgovor, 31% odgovor je bilo da nije bilo nikakve reakcije, u 9% odgovora navedeno je da stručna služba uključila, u 3% odgovora je bilo da se porodica uključila, dok se 1% odgovora odnosio na to da se uključio nadležni centar za socijalni rad.

Iz dostavljenih odgovora učenici su naveli da je najvećem broju slučajeva odreagovano i to od strane odjeljenskog starješine ili stručne službe, što je u pozitivnoj korelaciji i sa odgovorima na pitanje kome bi se povjerali i prijavili nasilje (pitanje br. 11). Zabrinjava podatak iz odgovora učenika koji upućuje da se na prijavu nasilja ne reaguje. Zakonska regulativa je jasna u ovom dijelu, a akcenat se stavlja na adekvatnu i blagovremenu reakciju nadležnih organa i službi. Sam Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece propisuje dužnost svih zaposlenih u vaspitno – obrazovnim ustanovama za pojave nasilja nad djecom, te ih obavezuje na preduzimanje mjera radi otkrivanja i prijavljivanja problema i odgovarajuće pomoći djetetu.

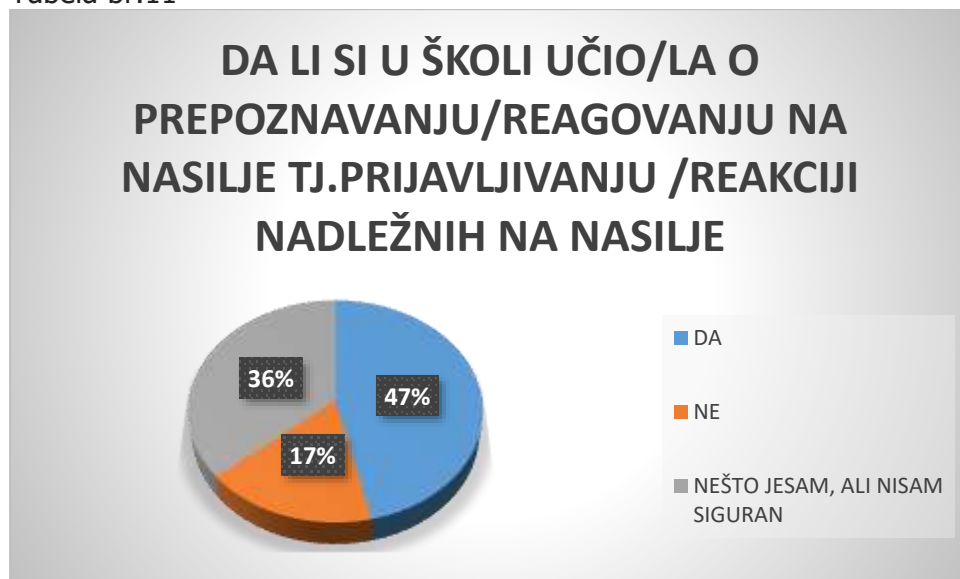
Tabela br.10

Na pitanje "Da li si u školi učio/la o prepoznavanju/reagovanju na nasilje tj. prijavljivanju/reakciji nadležnih na nasilje?" 5381 učenik je dostavio odgovor. Iz dostavljenih odgovora je proizašlo da je 47% odgovorilo potvrdno, 17% učenika koji su odgovorili na navedeno pitanje nisu učili o prepoznavanju/reagovanju na nasilje, do 36% se izjasnilo nešto jesam, ali nisam siguran.

Nasilje kao tema je uvedena u nastavni plan i program u školama. Podatak koji djeca iznose da nisu učili ili nisu sigurni da su učili o prepoznavanju/reagovanju na nasilje tj. prijavljivanju/reakciji nadležnih na nasilje ukazuje da edukacija djece treba biti učinkovitija. Ne možemo biti zadovoljni podacima da manji procenat od pola djece koja su dostavila odgovor je prošlo i imalo edukaciju u ovoj oblasti.

Tabela br.11

Od ukupnog broja zaprimljenih odgovora 5145 učenika je dostavilo odgovor na pitanje „Na koji način smatraš da se može uticati na smanjenje vršnjačkog nasilja“. Iz odgovora je

proizašlo da 36% učenika smatra da su to radionice u organizaciji stručnih službi, 21% odgovora je bilo da kroz redovne nastavne aktivnosti, 21% odgovora se odnosilo da su to vannastavne aktivnosti, 13% odgovora je bilo da su to vršnjačke radionice, dok je 9% odgovora bilo da je to kampanja preko društvenih mreža.

Podaci koji ukazuju na potrebne dodatne intervencije u ovoj oblasti su prema odgovorima učenika raznolike, i kao takve ukazuju i na kreativnost i inovativnost djece ali i mogućnost šireg djelovanja u ovoj oblasti i uključivanja šire zajednice.

Tabela br. 12

VII OKRUGLI STO

Ombudsman za djecu Republike Srpske u saradnji sa Institutom za razvoj mladih i zajednice „Perpetuum mobile“ Banja Luka je dana 14.12.2023. godine u Banja Luci, a dana 21.12.2023. godine u Bijeljini realizovao Okrugle stolove na temu „*Vršnjačko nasilje u vaspitno-obrazovnim ustanovama*“. Na okruglom stolu institucija Ombudsmana za djecu prezentovala je rezultate istraživanja koje je dobila od djece o temi vršnjačkog nasilja u vaspitno - obrazovnim ustanovama, a koje je uradila u toku 2023/24 školske godine.

Okruglom stolu u Banja Luci prisustvovali su predstavnici: Glavne službe za reviziju Republike Srpske, Služba ministra Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske, Uprava policije Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Republički pedagoški zavod Republike Srpske, Srednje škole unutrašnjih poslova Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske, Gradske uprave Grad Banja Luka, JU OŠ „Georgij Stojkov Rakovski“ Banja Luka, JU OŠ „Milan Rakić“ Karanovac, JU OŠ „Zmaj Jova Jovanović“ BL, JU OŠ „Aleksa Šantić“ BL, Udruženje „Nova Generacija“, JU Dom „Rada Vranješević“, JU ETŠ „Nikola Tesla“ Banja Luka, JU Ekonomska škola Banja Luka, SŠC „Gemit Apeiron“, JU OŠ „Nikola Tesla“ Prnjavor, JU Gimnazija Banja Luka, JU tehnička škola BL, UG „Zdravo da ste“, Centar za socijalni rad (Centar za porodicu) BL, Opća Gimnazija Katolički srednjoškolski centar BL, OSCE-Banja Luka, JU Medicinska škola BL, učenici.

Okruglom stolu u Bijeljini su prisustvovali predstavnici: Gradske uprave Grada Bijeljina, Okružnog javnog Tužilaštva Bijeljina, Policijske Uprava Bijeljina, Društvo psihologa Republike Srpske, Predsjednici aktiva direktora osnovnih škola regije Semberije i regije Birač, Predsjednik aktiva direktora srednjih škola regije Semberije, centara za socijalni rad iz Bijeljine, Ugljevika, Zvornika i Lopara, predstavnici JU osnovnih škola "Sveti Sava" i "Knez Ivo od Semberije" iz Bijeljine, "Sveti Sava" Lopare, "Petar II Petrović Njegoš" Obarska, Srednja poljoprivredna i medicinska škola Bijeljina, Pedagoški fakultet Istočno Sarajevo - Bijeljina, advokata, UG za integraciju Roma i Romkinja "OTAHARIN" Bijeljina, učenici.

Nakon prezentacije rezultata Posebnog izvještaja, učesnici okruglog stola su učestvovali u diskusiji i iznosili iskustva u radu unutar svojih institucija kada je u pitanju vršnjačko nasilje.

Prijedlozi učesnika Okruglog stola:

- potrebna je koordinacija između institucija, jer se između istih institucija prepliću nadležnosti te nedostaju strateške mjere, te isto tako nedostaju baze podataka kao i da se tačno precizira šta je njihovo značenje i čemu služe, nedostaju takođe i evidencije kada je u pitanju vršnjačko nasilje,
- potrebno je da se radi na jednom univerzalnom Protokolu o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja koji bi ujedino postupanja svih vaspitno obrazovnih ustanova ali i drugih organa kada je u pitanju postupanje institucija u vršnjačkom nasilju,
- raditi na jačanju stručnih službi na način da se kadrovski jačaju ali i osnažuju već postojeći kapaciteti stručnih službi kroz edukacije, treninge itd..
- zanemarivanje uloge nastavnika u inicijalnom obrazovanju, kada je u pitanju vršnjačko nasilje dosta toga se prebacuje na stručne službe, te se u tom vaspitna uloga škole pomalo gubi, te istu treba jačati planski, organizovano i sistemski, kako bi se mogla mjeriti učinkovitost,
- potrebno je raditi na sveobuhvatnijoj analizi problema vršnjačkog nasilja koja bi dala dugoročnije rezultate,
- neophodna je kontinuirana edukacija i roditelja o vršnjačkom nasilju,
- raditi sa učenicima, nastavnicima, roditeljima na prevenciji vršnjačkog nasilja kroz razna predavanja, radionice, na teme koje se usko vezane za problem vršnjačkog nasilja, ali baviti se i drugim temama koje indirektno mogu imati veze sa prevencijom vršnjačkog nasilja,
- pojačati pozitivnu afirmaciju učenika od strane nastavnika ka roditeljima, u svrhu poboljšanja roditeljske saradnje („ne treba roditelje zvati samo kad je problem, nego i za pohvalu“).

U realizaciji Okruglog stola su učestvovali i mladi savjetnici iz Mreže mladih savjetnika Ombudsmana za djecu, a njihove poruke za institucije koje se bave vršnjačkim nasiljem:

- „Treba raditi sa djecom koja su nasilnici, na otkrivanju uzroka pokretača nasilja a ne samo se baviti posljedicama“
- „Problemi sa nasilnicima se zanemaruju kada su ti problemi "mali" u ranim uzrastima u osnovnim školama, pa kasnije izrastu u velike probleme“.
- „Vršnjačko nasilje može da ostavi doživotne posljedice na nekoga, jer nemaju sva djeca isti mentalni sklop. Koliko je važno je zaštititi osobu koja trpi nasilje, toliko je važno zaštititi i onu osobu koja je prijavila nasilje, jer i ona trpi posljedice“.
- „Učenicima treba dopustiti da učestvuju i kreiraju aktivnosti koje su usmjerene prema nama, imamo šta da kažemo i želimo da i mi djelujemo, a jedna od aktivnosti je i vršnjačka edukacija koju možemo provoditi.“

Održani okrugli stolovi u Banja Luci i Bijeljini značajno su medijski praćeni i to : SRNA, RTRS, ATV, RTV BN, NTV Arena, BHTV, K3, RTV „HIT“, „Nezavisne novine“, „Glas srpske“, „Semberske novine“ kao i elektronski mediji i drugi portali („Etrafika“, „Moja Bijeljina“, „Bijeljina danas“, „Info Bijeljina“...).

VIII ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Obaveze koje proističu iz UN Konvencije o pravima djeteta upućuju da:

- Države članice imaju dužnost osigurati da su djeca učinkovito zaštićena od nasilja u svim okruženjima.
- Države članice imaju dužnost pružiti odgovarajući pravni okvir za zaštitu djece.
- Države moraju provesti učinkovite istrage u slučajevima navodnih optužbi o zlostavljanju djeteta, nasilju nad djecom i šteti počinjenoj djeci.

U zadnjih nekoliko godina kada je u pitanju zaštita djece od nasilja u Republici Srpskoj učinjeni su značajni pomaci, posebno u normativnom smislu, takođe programi prevencije nasilja nad djecom i među djecom su sastavni dio nastavnog plana i programa u školama.

Nažalost, i pored brojnih međunarodnih dokumenata, koji nas obavezuju, domaćih zakonskih i podzakonskih akata, koji uređuju oblast zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, nasilje nad djecom i među djecom je i dalje prisutno.

Pored normativnih i sistemskih mjera, potrebno je da omogućimo i participaciju djece, a što je jedan od četiri osnovna principa UN Konvencije o pravima djeteta. Participacija djece i mladih jeste proces aktivnog uključivanja upravo djece/mladih u pitanja koja se njih tiču i koja su im bitna. Participacija predstavlja saradnju, razmjenu informacija, dijalog zasnovan na uzajamnom poštovanju i dijeljenju informacija.

Upravo je to bio razlog da o vršnjačkom nasilju u vaspitno - obrazovnim ustanovama, pored analize normativnog dijela i glasa relevantnih stručnjaka iz ove oblasti, pitamo i djecu – učenike od I do III razreda svih srednjih škola u Republici Srpskoj, da čujemo njihov glas, njihove poruke, stavove i mišljenja.

Dobijene podatke u izvještaju predstavljamo kao glas djece o ovoj jako važnoj i kompleksnoj temi. Podaci dobijeni od djece ukazuju da su djeca bilo na direktan ili indirektan način izložena nasilju kroz školovanje, da je to najčešće od strane učenika iz škole i najveća je učestalost verbalnog nasilja, socijalne isključenosti, fizičkog nasilja i zanemarivanja, a da se nasilje najčešće dešava u školskom objektu. Djeca na nasilje reaguju različito, a podatak da ne reaguju na nasilje usmjerava nas upravo na toleranciju nasilja i prihvatanje nasilja. Stavovi djece prema nasilju i njihovo ponašanje prema nasilju se razlikuju, iako bi prema podacima uglavnom reagovali na nasilje, u situacijama kada se nasilje desi izostaje reakcija. Važnost odjeljenskih starješina i stručne službe prema odgovorima djece ukazuje da su upravo oni neko kome se prvo obrate u navedenim situacijama, i da se najčešće situacija i riješi od strane istih. Edukacije djece o nasilju, prepoznavanju/reagovanju/prijavlivanju i reakcijama na nasilje, iako je tema nasilja uvrštena u nastavni plan i program, u dobijenim odgovorima djece se ne prepoznaje kao učinkovita i efikasna. Zanimljivo je da djeca imaju stav da se na smanjenje nasilja može uticati, a prijedlozi koje izlažu kao njima djelotvorni su radionice u školama organizovane od strane stručnih službi, kroz redovne nastavne aktivnosti, vršnjačke radionice, vannastavne aktivnosti i kampanje preko društvenih mreža.

Djeca uočavaju važne aktere u prevenciji od nasilja, ali nisu dovoljno osnaženi da prijave nasilje, ili nerijetko imamo situacije kada prijave nasilje, a odgovor ili reakcija koji dobiju nije adekvatna. Načini reakcije djece na nasilje, kada su u ulozi posmatrača nasilja, ukazuju na neadekvatan pristup u smislu da djeca sama pokušavaju da intervenišu i prekinu nasilje, odnosno stanu nasuprot nasilnika kao potencijalno rješenje situacije. Isto nas upućuje da djeca relativizuju problem nasilja, što govori o postojanju tolerancije na nasilje u širem planu.

Kada govorimo o nasilju poseban problem predstavlja činjenica da nema zvaničnih podataka, odnosno evidencija iz kojih bi se, pored toga, da li je i koji oblik nasilja u porastu, mogli pratiti i drugi parametri vezani za nasilje. Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece²⁷ jasno su definisane obaveze nadležnih resora da vode evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom. Izrada Izvještaja o nasilju nad djecom nije sama sebi cilj, već su Protokolom definisani mehanizmi za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom koji obavezuju da se prikupljeni podaci analiziraju, posebno da se izvrši procjena dosadašnjih mjera i aktivnosti, koja bi bila osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji nisu bili dovoljno efikasni, a koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Izvještaj treba da obezbijedi i kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti. Upravo iz gore navedenih razloga, Ombudsman za djecu je izrazio potrebu revidiranja postojećeg protokola, u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Kao obaveza škole ističe se sveobuhvatno preventivno i odgovorno djelovanje škole, kako bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu, s jasnim stavom prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.

Podsjećamo, Evropski sud za ljudska prava (ESLJP) je nekoliko puta bio suočen s predmetima koji su se odnosili na nasilje nad djecom koje su počinile fizičke osobe u školama, privatnim domovima ili drugim ustanovama kojima su upravljali pojedinci koji nisu zastupali državu te je stoga bilo dilema je li država bila odgovorna. Što je važnije, ESLJP je presudio da se država ne može odreći dužnosti zaštite djece ovlašćivanjem fizičkih osoba za upravljanje važnim javnim službama, kao što su obrazovne ustanove²⁸. U slučajevima koji se odnose na utvrđivanje odgovornosti države, ESLJP je uglavnom razlikovao opštu obavezu države u zaštiti kada se opasnost ne može jasno odrediti te njezinu posebnu obavezu zaštite u slučajevima u kojima je žrtva jasno određena. U prvom je slučaju ESLJP analizirao je li izostanak intervencije države doveo do stvarne opasnosti od nasilja za dijete žrtvu.

Primjer: Predmet Kayak protiv Turske²⁹ odnosi se na ubistvo nožem 15-godišnjeg dječaka koje je počinio drugi tinejdžer u blizini škole. ESLJP je ustanovio da škole imaju obavezu zaštititi djecu koja ih pohađaju od svih oblika nasilja. U ovom je slučaju ESLJP presudio da je u skladu s članom 2. EKLJP-a Turska odgovorna jer nije zaštitila pravo na život sina i brata tužitelja, s obzirom na to da u tom trenutku nije postojao učinkovit sistem nadzora. Zbog nedostatka takvog sistema, tinejdžer je uspio uzeti nož iz školske kuhinje, kojim je zatim ubo žrtvu³⁰.

Posebno zabrinjavaju slučajevi vršnjačkog nasilja koji se javlja u sve mlađem uzrastu, a što upućuje na neophodnost da se u rješavanje problema uključe i drugi subjekti zaštite (centar

²⁷ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece („Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 82/13)

²⁸ ESLJP, Costello-Roberts protiv Ujedinjenog Kraljevstva, br. 13134/87, 25. ožujka 1993., st. 27.

²⁹ ESLJP, Kayak protiv Turske, br. 60444/08, 10. srpnja 2012. (dostupno na francuskom jeziku).

³⁰ Priručnik o pravima djeteta u europskom pravu, Agencija Europske unije za temeljna prava i Vijeće Europe, 2015.

za socijalni rad, centar za mentalno zdravlje, policiju...), jer nasilje nije samo problem škole, nego i porodice pa i šire društvene zajednice.

Neophodno je podsticati i unaprijeđavati saradnju i međusobnu podršku kako između učenika i škole, tako i između roditelja i škole. Škola posebnu pažnju u kreiranju i provođenju aktivnosti treba dati djeci, uvažavajući njihovo pravo na participaciju, odnosno pravo na mišljenje, kao i pravo na učešće u donošenju svih odluka koje ih se tiču, budući da sama djeca najbolje znaju sa kojim se sve problemima suočavaju tokom školovanja, a dosadašnja praksa uveliko pokazuje da su djeca i te kako kompetentna u osmišljavanju različitih programa i preventivnih aktivnosti.

Osim prevencije koja, između ostalog, podrazumijeva edukaciju djece ali i odraslih o nasilju, kada se nasilje desi neophodna je adekvatna i brza reakcija. Sistem treba da pruži podršku i počiniocu i žrtvi i da u fokus djelovanja stavi uzroke nasilnog ponašanja, a ne da se samo bavi posljedicom.

U praksi se često vršnjačko nasilje posmatra i kao "uobičajeno ponašanje koje predstavlja dio odrastanja djece", zbog čega jednim dijelom ostaje neprepoznato, odnosno izostane reakcija na nasilje. Tek kada ono postane brutalnije ili kada sukob eskalira onda se počinje sa preduzimanjem određenih aktivnosti, iako je i ranije bilo naznaka da se nešto dešava i da postoji određeni problem.

Put ka nultoj toleranciji na nasilje mora biti zajednički cilj i zajedničko zalaganje svih aktera u oblasti prava djece, ali i djece i roditelja, medija i cjelokupnog društva u cjelini.

IX PREPORUKE OMBUDSMANA ZA DJECU

Ombudsman za djecu, saglasno članu 9. Zakona o ombudsmanu za djecu („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 103/08 i 70/12) predlaže preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi zaštite djece od nasilja na način da:

Ministarstvo prosvjete i kulture Republike Srpske

Podaci o nasilju	• Uspostavljanje sistema evidentiranja i vođenja podatka o nasilju dostavljenih od vaspitno - obrazovnih ustanova, kako bi se pratila tendencija porasta/opadanja nasilja.
Preventivne aktivnosti za sprečavanje nasilja	• Neophodno je i sveobuhvatno preventivno djelovanje, kako bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu i jasnog stava netolerancije na nasilje.
Rad sa radnicima u obrazovanju	• Edukacija i obuka radnika u obrazovnom sistemu o nasilju, prepoznavanju, reagovanju i sprečavanju nasilja.

Revizija planova i bezbjednost u školama	• Revidiranje postojećeg Protokola o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, a u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. • Sprovesti godišnju reviziju politika i procedura za bezbjednost u školama, po potrebi i češće, kako bi se osiguralo da novi problemi bezbjednosti u školama budu adekvatno pokriveni aktuelnim školskim kriznim planovima i procedurama za reagovanje u vanrednim situacijama. • Omogućiti i podstaći participaciju učenika u planiranju bezbjednosti u školama.
Jasan i jedinstven stav prema nasilju	• Jasan i jedinstven stav prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.
Monitoring tim	• Uključivanje i saradnja sa institucijama, akademskom zajednicom ili drugim partnerima radi utvrđivanja djeluju li uspješno aktivnosti sprečavanja nasilja.

Ministarstvu porodice, omladine i sporta

- Kada je u pitanju nasilje nad i među djecom poseban problem predstavlja činjenica da nema zvaničnih podataka, odnosno evidencija iz kojih bi se, pored toga, da li je i koji oblik nasilja u porastu, mogli pratiti i drugi parametri vezani za nasilje. Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece³¹ su jasno definisane obaveze nadležnih resora da vode evidencije o prijavljenim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, te da te izvještaje dostave Ministarstvu porodice, omladine i sporta, koje je obavezano da, na osnovu podataka prikupljenih od drugih ministarstava, objedini godišnji izvještaj.
- Ombudsman za djecu i ovaj put, kao i ranije³², ukazuje Ministarstvu porodice, omladine i sporta na neispunjavanje obaveze izrade godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom, odnosno ukazuje na potrebu revidiranja postojećeg protokola, u cilju unaprijeđenja zaštite djece od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Republički pedagoški zavod

- Istaći programe prevencije nasilja u nastavnim planovima i programima koji se trenutno predaju u školi, uz učenje učenika alternativama nasilju, uključujući mirno rješavanje sukoba i vještine pozitivnih međuljudskih odnosa.
- Edukacija svih zaposlenih u vaspitno – obrazovnim ustanovama o temama koje su usko vezane za problem vršnjačkog nasilja, ali baviti se i drugim temama koje indirektno mogu imati veze sa prevencijom vršnjačkog nasilja.

Sve vaspitno – obrazovne ustanove

Školska politika i metoda koordinacije	• Uspostavljanje školskog koordinacijskog tima/koordinatora za rješavanje problema nasilja ili provjera uspješnosti postojećeg.

³¹ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece („Službeni glasnik Republike Srpske, broj: 82/13)

³² Dopis broj: 636-0/21 od 18.06.2021. god., 991-0/21 od 30.09.2021. god., 1432-0/21 od 24.12.2021. god i 35-0/23 od 16.01.2023. god.

	<ul style="list-style-type: none"> • Stvarati bezbjednu školsku klimu koja pruža podršku (npr. programi za brigu u školi, pozitivne intervencije i podrška, psihološke i savjetodavne usluge...). • Ponoviti školska pravila i zatražiti da učenici prijave potencijalne probleme školskim službenicima. • Jasan stav prema nasilju kao neprihvatljivoj pojavi, nakon kojeg će uvijek uslijediti očekivane posljedice.
Podaci o nasilju	<ul style="list-style-type: none"> • Uspostavljanje sistema evidentiranja i vođenja podatka o nasilju u školi, kako bi se pratila tendencija porasta/opadanja nasilja. Uspostavljanje metoda izvještavanja za evidentiranje slučajeva nasilja i reakcija škole na njih. Ključno je stvoriti djeci prilagođene, anonimne i sigurne metode prijavljivanja nasilja. One bi trebale zabilježiti svaki nasilni incident koji se dogodi na području škole, uključujući datum, vrijeme i mjesto incidenta, vrstu nasilja i kako je škola reagovala.
Preventivne aktivnosti za sprečavanje nasilja	<ul style="list-style-type: none"> • Neophodno je i sveobuhvatno preventivno djelovanje škole, kao bi se stvorili uslovi za stvaranje sigurnog i podsticajnog okruženja za svu djecu i jasnog stava netolerancije na nasilje. • Radnici u obrazovanju, a posebno stručnoj službi škola, treba da budu vidljivi, prisutni u školi i za učenike ali i za roditelje.
Rad sa radnicima u obrazovanju	<ul style="list-style-type: none"> • Edukacija i obuka radnika u obrazovnom sistemu o nasilju, prepoznavanju, reagovanju i sprečavanju nasilja. • Unapređenje vaspitne uloge vaspitno-obrazovnih ustanova.
Reakcija na nasilje	<ul style="list-style-type: none"> • Kreirati anonimne sisteme za prijavljivanje (npr. Telefonske linije, kutije za prijedloge „imam za reći_____“ i sl.). • Bavljenje nasilnim incidentima odmah po prijavi/saznanju o nasilju.
Revizija planova i bezbjednost u školama	<ul style="list-style-type: none"> • Razviti krizne planove i obezbjediti obuku o pripravnosti i svim članovima osoblja. • Razviti procedure procjene i opasnosti rizika i timove za sprovođenje procjena. • Sprovesti godišnju reviziju svih politika i procedura za bezbjednost u školama kako bi se osiguralo da novi problemi bezbjednosti u školama budu adekvatno pokriveni aktuelnim školskim kriznim planovima i procedurama za reagovanje u vanrednim situacijama. • Podstaknuti učenike da preuzmu odgovornost za svoj dio održavanja bezbjednog školskog okruženja, uključujući i učešće učenika u planiranju bezbjednosti.

- Kontrolisati pristup školskoj zgradi - objektu (npr. određen ulaz sa svim ostalim pristupnim tačkama zaključanim sa spoljašnje strane).
- Nadgledati školske parkinge i zajedničke prostore, kao što su hodnici, igrališta i sl.
- Koristiti sigurnosne sisteme.
- Održavati redovne vježbe za školsku bezbjednost (požari, evakuacija, vremenske neprilike....).
- Pregledati komunikacione sisteme, unutar školskog dvorišta i objekta, i sa onima koji reaguju u zajednici. Ovo bi takođe trebalo da se odnosi na to kako i gdje će roditelji biti obaviješteni u slučaju vanredne situacije.

Uključivanje zajednice

- Uključiti prisustvo službenika školskih resursa, čuvara ili lokalnih policijskih partnera.
- Stvoriti partnerstva između škole i zajednice kako bi poboljšali bezbjedonosne mjere za učenike.
- Neophodno je podsticati i unaprijedavati saradnju i međusobnu podršku kako između učenika i škole, tako i između roditelja i škole.
 - Posebnu pažnju u kreiranju i provođenju tih aktivnosti treba dati djeci, uvažavajući njihovo pravo na participaciju, odnosno pravo na mišljenje, kao i pravo na učešće u donošenju svih odluka koje ih se tiču, budući da sama djeca najbolje znaju sa kojim se sve problemima suočavaju tokom školovanja.

Potrebno je da o preduzetim mjerama obavijestite Instituciju u roku 30 dana od dana prijema.

OMBUDSMAN ZA DJECU
Gordana Rajić